

LA COOPERACIÓ TRANSFRONTERERA ALS PIRINEUS EN MATÈRIA DE TURISME

Resum

A la dècada de 1980 s'emprengueren les primeres iniciatives de cooperació transfronterera en l'àmbit dels Pirineus entre Espanya i França (i, en menor mesura, Andorra), i l'any 1983 es fundà la primera entitat de cooperació, la Comunitat de Treball dels Pirineus (CTP). Des de llavors s'han desenvolupat centenars d'iniciatives a diferents escales, des de la local fins a la regional, liderades pels agents del mateix territori: municipis, associacions de municipis, productors agroalimentaris, propietaris forestals, empresaris i fins entitats de cooperació com la mateixa CTP i l'Euroregió Pirineus-Mediterrània. Aquestes iniciatives han incidit en una àmplia diversitat de matèries, que inclouen la gestió dels espais protegits, les infraestructures de transport, l'activitat agrària, la gestió de l'aigua, els serveis sanitaris o la cultura, a més del turisme, que ha tingut una presència destacada.

La cooperació en matèria de turisme s'inscriu en el context territorial, social i econòmic dels Pirineus: el desenvolupament econòmic, el desenvolupament sostenible, la recuperació i posada en valor dels espais i el patrimoni (natural, cultural o històric), la diversificació i revalorització productiva (agricultura, ramaderia...) i la gestió del territori i dels espais naturals protegits. Aquesta cooperació passa, així mateix, per la creació de recursos i metodologies comunes a banda i banda de la frontera, la formació dels agents, la gestió compartida dels espais i els llocs turístics, l'organització comuna de la informació i comercialització i la creació de nous productes turístics.

Un dels principals reptes, sobretot assumit per la CTP, ha sigut la promoció conjunta del massís pirinenc i la creació de la marca turística «Pirineus». Paral·lelament, en l'escala local s'han desenvolupat diversos projectes, bona part dels quals han estat cofinançats per la Unió Europea (per mitjà dels programes INTERREG), que han inclòs la publicació de guies, mapes i llibres, la senyalització d'itineraris i la recuperació d'elements patrimonials i naturals.

Paraules clau: cooperació transfronterera, frontera Espanya-França, turisme, marca, patrimoni.

**Xavier Oliveras
González**
Departament de
Geografia
Universitat Autònoma
de Barcelona

Abstract: *The cross-border cooperation in the Pyrenees in terms of tourism.*

In the 80s the first initiatives of cross-border cooperation were started in the Pyrenees between Spain and France (and, to a minor extent, Andorra), and in 1983 the first cooperation entity was founded, the Working Community of the Pyrenees (CTP). Since then, many initiatives at different scales have

been developed. They have been led by agents of the own territory: towns, town associations, agro alimentary producers, forest owners, businesspeople and cooperation entities like the CTP and the Pyrenees-Mediterranean Euroregion. These initiatives have influenced a great diversity of subjects, which involves the management of protected spaces, transport infrastructure, agrarian activity, the management of water, health services and culture, apart from tourism, which has had a remarkable presence.

The cooperation, in terms of tourism, is situated in the economic, social and territorial context of the Pyrenees and works with the economic development, the sustainable development, the recovery and value of spaces and heritage (natural, cultural or historical), the diversification and productive revalue (agriculture, farming...) and the management of the territory and natural protected spaces. This cooperation also creates common resources and methodologies at both sides of the border, trains agents, has a shared management of spaces and touristic places, organises the information and commercialization and creates new touristic projects.

One of the main challenges, above all assumed by the CTP, has been the combined promotion of the Pyrenean massif and the creation of a tourist brand 'Pirineus'. At the same time, at local scale, several projects have been developed, a good part of them coo-financed by the European Union (through INTERREG programmes), which have included the publications of guides, maps and books, route signing and the recovery of natural and heritage elements.

Key words: cross-border cooperation, Spain-France border, tourism, brand, heritage.

1. Introducció

La moderna cooperació transfronterera, és a dir, la col·laboració a escala local i regional entre agents territorials subestats (públics i privats) de dos o més estats fronterers, s'inicia vers els anys 1950 a Europa, tot i que amb anterioritat a la Segona Guerra Mundial ja hi havia hagut algunes primeres experiències (Oliveras, Durà i Perkmann 2010). Des de llavors s'ha establert progressivament arreu del planeta: als setanta a l'Amèrica del Nord o als noranta a l'Àfrica i Àsia, tot i que és a Europa on té una major implantació territorial i on s'han obtingut uns majors graus d'integració. Aquest major desenvolupament europeu, produït sobretot a partir de la dècada de 1990, s'explica en bona mesura pel suport jurídic i financer que ha rebut dels organismes supraestats, sobretot del Consell d'Europa (CdE) amb el Conveni-marc de Madrid de 1980 i de la Unió Europea (UE) amb els programes INTERREG de 1989 ençà, així com també pel creixent pes i presència de les regions i municipis en l'àmbit de les relacions internacionals.

Una part important dels projectes de cooperació té per objecte la disminució dels efectes produïts per l'existència i presència de la línia fronterera. No obstant això, la majoria de les iniciatives va més enllà de la simple pal·liació i s'han focalitzat en el desenvolupament i gestió compartida de recursos, espais, serveis i activitats, juntament amb la construcció

d'un espai convivencial de mutu coneixement i comprensió. En aquest sentit s'ha incidit en una àmplia gamma de matèries, que inclou les infraestructures de transport, la mobilitat, l'urbanisme i l'ordenació territorial, la protecció d'espais naturals, el desenvolupament econòmic, la promoció territorial, les activitats agràries, el medi ambient, la gestió de l'aigua, els serveis sanitaris, l'ensenyament i la formació, o la cultura, a més del turisme, que ha tingut un pes destacat. De fet, el turisme és present, possiblement com cap altre àmbit d'actuació, de manera directa o indirecta en la pràctica totalitat dels projectes de cooperació, en tant que ha esdevingut un motor (real o potencial) de desenvolupament econòmic, cultural i social, i més encara en àrees com les regions frontereres i de muntanya (molts cops coincidents).

En la present comunicació es vol donar una breu ullada a la cooperació en matèria de turisme a l'àrea dels Pirineus, en tant que regió fronterera entre Espanya, França i Andorra. En primer lloc s'indicaran les característiques bàsiques de la relació entre cooperació transfronterera i turisme en àrees de frontera; a continuació es detallaran els factors de la implantació de la cooperació en l'àmbit d'estudi i, en major detall, es mostraran les principals característiques i alguns dels projectes en matèria de turisme.

2. El turisme en àrees de frontera i la cooperació transfronterera

Un primer aspecte que cal tenir en compte en la relació entre turisme i frontera és el fet que, i d'acord amb Timothy¹ (2001), el turisme implica necessàriament el creuament d'una frontera, en sigui quin en sigui el tipus (internacional, subestatal, natural o percebuda). Tanmateix, quan se sol parlar de turisme en àrees de frontera es fa referència a tres tipologies: la frontera, en tant que regió, com a destinació turística (activitats, esdeveniments, serveis, espais... situats a prop de la línia fronterera); la frontera, en tant que creua espais d'interès cultural o natural, com a destinació turística (paisatge, gastronomia, tradicions...); la frontera, en tant que línia, com a recurs turístic (fites, murs, torres, enclavaments...) (Timothy 2006; Gelbman i Timothy 2010). En la primera tipologia, el turisme s'ha associat tradicionalment amb activitats i serveis que es troben en un costat de la frontera i no en l'altre, on gaudeixen d'algun tipus d'avantatge competitiu (sigui per raons econòmiques o legals); es tracta d'activitats com les compres, el joc, la prostitució, la compra-venda d'alcohol, els espectacles públics o la restauració; més recentment, a mesura que el rol de les fronteres ha canviat, se n'hi han afegit d'altres. Quant a la segona i tercera, el turisme s'associa a l'interès històric, cultural i fins i tot psicològic que generen els espais travessats per la frontera i el paisatge de frontera.

D'especial importància per al turisme, quant a la incidència que hi ha tingut, és el canvi en el rol de les fronteres polítiques que s'està produint des de la segona meitat del segle xx: la

reducció o, en alguns casos, desaparició de l'efecte barrera i, consegüentment, l'augment de la seva permeabilitat i flexibilitat. Per contra, ha implicat la pèrdua d'alguns dels avantatges competitius que produïa en un dels costats; però això, lluny d'haver reduït els fluxos turístics, ha obert noves possibilitats, que s'han sumat a les activitats més tradicionals, com les activitats esportives, el turisme de natura o el de cultura, entre d'altres, i incloent-hi l'ús de la frontera com a recurs turístic. Aquest canvi s'està produint, òbviament, sens detriment que en altres casos s'hagi mantingut i incrementat aquell efecte barrera.

La cooperació supraestatal i la cooperació transfronterera són dos dels fenòmens que més hi han contribuït. La UE constitueix un cas paradigmàtic del primer, alhora que ha tingut un rol cabdal en el desenvolupament del segon. Aquest organisme supraestatal ha contribuït fortament al desenvolupament del turisme en àrees de frontera, en el marc d'una estratègia tendent al desenvolupament econòmic, la diversificació i revalorització productiva, i el desenvolupament sostenible. La seva actuació s'ha materialitzat mitjançant la Política regional i els Fons estructurals (FEDER), que en el cas de les regions frontereres es concreta en els programes INTERREG (Coureau 2004; Faby 2006). Paral·lelament, les iniciatives de cooperació transfronterera (amb finançament europeu o sense), han tingut també en el desenvolupament turístic un dels principals objectius.

Els projectes de cooperació transfronterera en matèria de turisme es poden classificar en dues categories (sovint coexistents). D'una banda, aquells que tenen per objectiu redimensionar en un espai transfronterer els recursos turístics ja existents a cada un dels costats de la frontera: homogeneïtzació de l'oferta, comercialització i promoció conjuntes, organització comuna de la informació, creació de xarxes, formació dels agents, creació de metodologies comunes, o gestió compartida dels espais i els llocs turístics. De l'altra, aquells que, concebuts des de l'origen en una dimensió transfronterera, tenen per objectiu el desenvolupament i creació de nous destins, infraestructures i recursos turístics: recuperació i revalorització dels espais i el patrimoni (natural, cultural o històric), creació de noves marques i productes turístics, o gestió del territori i protecció dels espais naturals.

D'altra banda els projectes poden ser desenvolupats en diferents nivells (Timothy 1998): mitjançant acords entre estructures públiques i privades (associacions diverses de caire empresarial, cultural o ecologista, oficines de turisme, parcs naturals...), entre administracions locals i regionals (municipis, regions, entitats de cooperació transfronterera...) i entre agències governamentals.

3. Aspectes generals de la cooperació transfronterera als Pirineus

Amb anterioritat a la moderna cooperació transfronterera existien a la frontera Espanya-França-Andorra nombroses formes de col·laboració local, que en constitueixen clars antecedents (de fet, algunes iniciatives actuals s'hi inspiren). A partir dels anys 1970 començaren a produir-se diversos canvis a nivell supraestatal i estatal que conduïren als vuitanta al desenvolupament de la cooperació transfronterera. A l'àrea dels Pirineus es considera com a punt d'inici la fundació el 1983 de la Comunitat de Treball dels Pirineus (CTP). Des de llavors han aparegut centenars d'iniciatives i a diferents escales, des de la local fins a la regional, liderades pels agents del mateix territori: municipis, associacions de municipis, regions, productors agroalimentaris, propietaris forestals, empresaris i fins a entitats de cooperació com la mateixa CTP i l'Euroregió Pirineus-Mediterrània.

Entre els factors d'aquest desenvolupament, a més de la construcció europea en general (amb esdeveniments com l'ingrés d'Espanya a la UE el 1986 i l'obertura de la frontera arran de l'acord de Schengen de 1995), cal esmentar: la descentralització d'Espanya i França; el recolzament jurídic a la cooperació donada pel CdE i, una mica més tard, per la UE; i el recolzament financer a la cooperació ofert per la UE.

En primer lloc, les descentralitzacions d'ambdós Estats anà acompanyada de la dotació d'autonomia política i financera per part de les seves entitats territorials subestats (municipis, departaments i províncies i regions) i de la capacitat per establir acords de cooperació transfronterera. En aquest darrer aspecte les regulacions espanyola i francesa estableixen la comunicació prèvia de la cooperació a l'Administració central, la seva restricció dins els límits competencials de les entitats subestats, el respecte als compromisos internacionals de l'Estat i la personalitat jurídica dels organismes i projectes de cooperació. En segon lloc, França i Espanya ratificaren el Conveni-marc de Madrid del CdE el 1984 i 1990 respectivament, en aplicació del qual ambdós signaren el tractat de Baiona, de 1995. Per aquest tractat bilateral permeten a les seves entitats subestats establir convenis de cooperació entre elles. A finals de 2010 n'existeixen 33, entre les quals el Consorci Transfronterer Bidasoa-Txingudi (de 1999), el conveni de cooperació entre Aragó i Midi-Pyrénées (2001), la Plataforma Logística d'Aquitània-Euskadi (2003) o la CTP, que s'hi adaptà el 2005. Més recentment, la UE ha creat el seu propi reglament jurídic, les Agrupacions Europees de Cooperació Territorial (AECT), de 2006, al qual s'han acollit, fins a la mateixa data, cinc organismes francoespanyols, com l'Euroregió Pirineus-Mediterrània, l'Hospital de la Cerdanya o l'Espai Portalet. En tercer i darrer lloc, el finançament europeu s'ha canalitzat mitjançant el programa operacional INTERREG França-Espanya Pirineus i, a partir de la reforma de 2007, CTF Espanya-França-Andorra (POCTEFA). El seu pressupost ha anat augmentant progressivament:

31,2 M€ (I, 1990-1993), 63 M€ (II, 1994-1999), 86,17 M€ (III, 2000-2006), fins els actuals 168,64 M€ (IV, 2007-2013).

4. Característiques i exemples de cooperació i turisme a la frontera dels Pirineus

4.1. Característiques

Malgrat que a Europa el turisme en àrees de frontera i la cooperació en aquesta matèria estigui àmpliament implantada, han estat estudiats pocs casos (les fronteres alpines, les insulars d'Irlanda i Xipre, d'Alemanya, Suècia-Finlàndia i de l'antiga Europa de l'Est) (Wachowiak i Engels 2006). L'estudi de la frontera d'Espanya-França-Andorra destaca per la seva absència, si bé el turisme a Andorra (especialment el de compres) ha rebut certa atenció. Entre els pocs estudis que s'han realitzat es poden citar els treballs de Coureau (2004) i Zizaldrà (2009), que analitzen la cooperació en turisme a partir d'alguns casos concrets. D'aquests treballs es desprèn que, fent servir d'indicador el total de projectes amb finançament INTERREG, el turisme representa un eix mitjà en la cooperació d'aquesta àrea fronterera. En tot cas, com ja s'ha apuntat, aquesta matèria apareix sovint transversalment en projectes relatius a d'altres sectors, de manera que segurament el seu pes és més rellevant del que indiquen les dades quantitatives. Igualment es poden citar els treballs de Mancebo (1999) i Harguindéguy (2007), si bé analitzen únicament l'aprofitament turístic i la museïtzació del patrimoni històric i etnogràfic de l'Alta i Baixa Cerdanya, sense fer-ne una interpretació global.

Dit això, les característiques de la major part dels projectes de cooperació se centren en la segona de les tipologies abans esmentades, és a dir, en el desenvolupament com a destí turístic d'un espai amb interès cultural i natural que es troba dividit per una frontera. Els projectes relatius a les altres dues tipologies són menors, però no per això negligibles. En conjunt, els projectes desenvolupats tendeixen a privilegiar o potenciar un turisme de qualitat, sostenible i difús (o geogràficament descentralitzat), basat en els elements ecològics, paisatgístics, històrics i culturals del territori. Es tracta de posar en pràctica unes estratègies turístiques que volen ser respectuoses amb el medi ambient, articulant-se a l'entorn d'aquells elements en tant que recursos turístics. Se cerca, per tant, promoure sobretot un turisme de natura (excursions, activitats esportives...) i cultural (interpretació del patrimoni arquitectònic, gastronomia, festivitats...). En acordança amb això, els projectes es refereixen sobretot al desenvolupament de nous recursos, de revalorització i gestió compartida d'espais i de creació de nous productes turístics des d'una perspectiva transfronterera. Això no exclou que es produeixi un redimensionament dels productes i serveis turístics prèviament ja existents; ans al contrari, les activitats esportives, molt

especialment les d'hivern, com l'esquí, se situen en aquesta línia. Per últim, la promoció dels productes i destins, siguin de nova creació o redimensionats, és una estratègia comuna a tots els projectes i, en aquest sentit, Internet hi ha tingut un paper clau: actualment tots els productes, serveis i destins turístics tenen el seu espai web.

4.2. Exemples

Alguns projectes concrets serviran per exemplificar aquestes característiques, referits a quatre àmbits: a) la creació, promoció i difusió d'informació i marques turístiques, b) la recuperació d'elements patrimonials per a ús turístic, c) la gestió i promoció de rutes, i d) l'avaluació i gestió del turisme. La selecció és molt parcial i és possible que se n'hagin deixat fora alguns projectes igual de representatius o més.

a. Creació, promoció i difusió d'informació i marques turístiques

Un dels principals reptes ha sigut la promoció conjunta del massís pirinenc i la creació d'una marca turística comuna, objectiu que encara no s'ha assolit completament. Una de les entitats de cooperació que més hi ha treballat és la Comunitat de Treball dels Pirineus,² a través del seu Grup de Treball de Turisme. Malauradament, en lloc de crear una sola marca, la CTP ha hagut d'apostar per la coordinació i creació de sinergies en les marques ja existents a ambdós costats de la frontera: «les Pyrénées», d'un costat, i «Pirineos» / «Pirineos Españoles», de l'altre. En aquesta mateixa direcció de promoció conjunta d'ambdues marques, se situa el projecte Plataforma de Eventos de los Pirineos (2008-2010), dut a terme per quatre organismes firals (Institución Ferial de Barbastro, Saint-Gaudens Pôle Expo, Société d'Encouragement à l'Agriculture et à l'Élevage de Tarbes i Fira de Lleida), amb finançament INTERREG IV. L'objectiu és la comercialització i promoció turística i agroalimentària en les fires, salons i jornades que se celebren a les ciutats respectives.

La marca francesa fou creada per la Confédération Pyrénéenne du Tourisme (CPT),³ una associació d'agents públics i privats. L'objectiu de la marca «les Pyrénées» (Figura 1) és transmetre una imatge conjunta de tot l'espai, associada a una destinació de vacances per a tot l'any (turisme de neu a l'hivern i turisme de descoberta a l'estiu) i a una idea de benestar i cultura. En el cas espanyol, els governs de Catalunya, Aragó i Navarra, i amb el suport de l'Instituto de Turismo de España (Turespaña), signaren el 1998 l'Acord-marc de Cooperació per a la promoció Turística dels Pirineus Espanyols, a partir del qual s'han confeccionat els Plans conjunts anuals de Promoció Turística

dels Pirineus Espanyols. Entre altres línies estratègiques, el 1998 es creà una primera marca, «Pirineos», seguida d'una segona el 2008, «Pirineos Españoles». Tanmateix, i a diferència del cas francès, l'elaboració i promoció d'aquestes marques ha estat mancada d'una voluntat real de promoció i coordinació, situació que ha conduït en la pràctica a una actuació per separat de cada una de les comunitats, que han acabat creant les seves pròpies marques.

Així, per posar un sol exemple, des de Catalunya diferents organismes de promoció turística (Agència Catalana de Turisme, Ara Lleida, Pirineu de Girona, Diputació de Barcelona...) posaren en marxa la marca «Pirineus de Catalunya» (Figura 1), conjuntament amb la coordinació de la informació turística referida a les seves comarques pirinenques (allotjament, patrimoni, museus, restauració, caminades, parcs naturals, esports...). D'altra banda, a iniciativa de l'Oficina de Turisme de Benasc es creà el 2005 la Xarxa d'Oficines de Turisme del Pirineu (Pirinet), que n'agrupa 11 de Navarra, Aragó, Catalunya i l'Aquitània.⁴ El seu objectiu és oferir igualment informació especialitzada sobre els Pirineus i el turisme en aquest espai, alhora que ha creat també una marca pròpia, «Pirinet» (Figura 1).

FIGURA 1.
Diferents marques
turístiques dels
Pirineus

En una escala inferior, a l'Alta i la Baixa Cerdanya s'està treballant igualment en la unificació de la promoció turística realitzada per les diferents oficines municipals, el Patronat Comarcal de Turisme o la Communauté de Communes Pyrénées-Cerdagne, i la creació de la marca «Cerdanya». Aquesta qüestió ha estat el tema de treball de la recentment celebrada Diada de la Cerdanya de l'any 2011, amb l'objectiu de posar les bases per a la coordinació i compartició de recursos i per a la promoció conjunta d'aquesta comarca transfronterera.

b. Recuperació d'elements patrimonials per a l'ús turístic

L'actuació en aquest àmbit se centra en la recuperació i reconversió en recursos i productes turístics dels elements patrimonials tangibles / arquitectònics (canals de

rec, bòries, fargues, serradores, hospitals de muntanya, fites frontereres, forteses militars...) i intangibles (festes, gastronomia, música, danses, contes, fets històrics...). S'han posat en marxa diversos projectes, com *Valorisation du patrimoine militaire et frontalier catalan* (2003-2008), destinat a la recuperació i promoció turística de les forteses frontereres de Catalunya Nord i Sud (Berga, Figueres, el Pertús, Vilafranca de Conflent, Montlluís...) (Figura 2). Fou desenvolupat per la Fundació Privada Cultural les Fortaleses Catalanes i el Conseil Général des Pyrénées-Orientales, i comptà amb la col·laboració d'alguns dels municipis on s'ubica aquest patrimoni i del programa INTERREG III. En segon lloc, el projecte *Hospitalitat pirinenca* (2005-2008) recupera el patrimoni fronterer i de peu de port de les valls de Benasc i de La Pique (Bagnères-de-Luchon): hospitals, cabanes de pastors, llocs de control de la frontera, fites frontereres, etc. L'acció, finançada per INTERREG III, fou realitzada en el marc de valorització i divulgació de les relacions històriques entre l'alt Comenge i la Ribagorça pel Consorci de cooperació transfronterera Benasc-Bagnères de Luchon, l'Agence Régionale pour l'Environnement de Midi Pyrénées, l'Hospital de Benasc i l'empresa Sargantana (d'educació ambiental i arqueologia). Per últim, es pot esmentar la Red Turística Pirenaica de Centros Patrimoniales (Patrim), una xarxa de centres d'interpretació patrimonial dels Pirineus centrals.⁵ Aquesta xarxa, que compta amb

FIGURA 2
La ciutadella de
Montlluís (Catalunya
Nord) (Font:
elaboració pròpia)

un projecte finançat per INTERREG IV, té per finalitat la promoció conjunta, la coorganització d'exposicions i conferències, la coedició de materials (de caire científic i turístic), la millora i augment de la recepció de públic, i també, en un àmbit més professional, l'intercanvi de metodologies, la formació professional i el desenvolupament de tècniques d'escenografia museogràfica.

c. La gestió i promoció de rutes

Una de les accions més comunes entre els organismes turístics, inclosos els projectes de cooperació, és la promoció de senders (especialment els de gran recorregut, GR) i rutes, juntament amb els elements patrimonials i naturals que enllacen; tres casos serviran d'exemple. En primer lloc, la Confédération Pyrénéenne du Tourisme, amb el suport de la CTP, promou La Route des Cols (inclosa l'edició de materials), una ruta que coincideix en bona mesura amb el GR-10 (La traversée des Pyrénées). La ruta connecta 34 colls pirinencs del vessant nord pel seu interès paisatgístic, i és complementada amb els elements patrimonials, festivitats, gastronomia i activitats a la natura de les poblacions properes. D'altra banda, la CTP treballa en l'elaboració de La Route des Pyrénées, que ha de resultar de la combinació de La Route des Cols,

FIGURA 3.
Presentació de «Rutes
Turistiques Ariège-
Pyrénées-Berguedà»
(Montgailhard, Arieja,
01/10/2009)
(Font: Berguedà
Actual. Portal de
Notícies del Berguedà)

el GR-11 (Sender dels Pirineus) —sender del vessant sud paral·lel al GR-10— i l'Haute Route des Pyrénées (HRP) —sender paral·lel a ambdós seguint les crestes de la serralada. En aquesta mateixa direcció, l'Eurodistricte Transfronterer Català⁶ té previst de crear un circuit entre la Catalunya Nord i les comarques de Girona a partir de la suma dels GR-10 i GR-11. En segon lloc, existeix una cooperació informal per a la promoció turística conjunta del Camí dels Bons Homes (el GR-107), entre els organismes responsables de cada costat de la frontera, el Consell Regulador del Camí dels Bons Homes (CR-CBH)⁷ i Sentiers Transfrontaliers Pyrénéens.⁸ Es tracta d'una ruta turística que ressegueix les petjades del catarisme a través de viles medievals, arquitectura religiosa i militar romànica, entre el santuari de Queralt (Berguedà) i el castell de Montsegur (Arieja). Més àmpliament, l'empresa Berguedà Iniciatives SD, l'Agence de Développement Touristique Ariège-Pyrénées i la Chambre de Commerce et Industrie d'Ariège desenvolupen el projecte *Rutes Turistiques Ariège-Pyrénées-Berguedà* (2009-2012), que compta amb finançament del programa INTERREG IV (Figura 3). L'objectiu és la creació i promoció de tres rutes turístiques transfrontereres, cadascuna amb les seves sub-rutes: la Ruta dels Sabors, la Ruta de Turisme Industrial i, a partir del Camí dels Bons Homes, la Ruta del Catarisme i l'Edat Mitjana. Igualment, en un sentit més ampli, promou i comercialitza el destí Arieja-Pirineus-Berguedà, per mitjà de la creació i difusió de material de promoció (publicitat, mapes, guies...). En una escala més petita, en darrer lloc, el Camí dels Contrabandistes s'establí en el marc de l'agermanament dels municipis d'Osséja (Pirineus Orientals) i Castellar de n'Hug (el Berguedà). El sender es complementa amb una caminada anual i els concursos de gossos d'atura que se celebren a totes dues poblacions.

d. Avaluació i gestió del turisme

En el darrer àmbit s'inclouen els escassos projectes que tenen per objectiu analitzar i avaluar el sector turístic i, en darrera instància, elaborar noves estratègies i millorar-ne la gestió. Entre aquests pot destacar-se l'*Observatoire du Tourisme Pyrénéen*, creat el 2003 per la Confédération Pyrénéenne du Tourisme i amb el suport de la Comunitat de Treball dels Pirineus. Aquest observatori analitza les principals variables turístiques dels Pirineus francesos i, en menor mesura, dels espanyols, fent especial èmfasi en les estacions d'esquí. Així mateix, les universitats de Girona i Perpinyà dugueren a terme el projecte INTERREG III *Observatoire transfrontalier des prix en zone touristique catalane* (2003-2006), centrat en l'anàlisi i avaluació dels preus turístics a Catalunya Nord i Sud. En darrer lloc, en una línia lleugerament diferent, una agrupació d'estacions d'esquí desenvolupà el projecte *Plataforma de les professions de la indústria de la*

neu (2002-2004), que comptà també amb finançament INTERREG III, i que cercava la millora de la gestió i de la qualitat de les empreses relacionades amb el turisme de neu.

5. Conclusions

Els mecanismes de la cooperació transfronterera apareixen com una bona eina per al desenvolupament del sector turístic a l'àrea fronterera dels Pirineus. Com s'ha pogut veure, la major part dels esforços s'ha concentrat en dues estratègies. Primera, la generació de nous productes turístics (centres d'interpretació del patrimoni i la natura, espais protegits, rutes, etc.), especialment basats en la valorització dels elements patrimonials (tangibles i intangibles), paisatgístics, culturals i naturals. A través d'aquests projectes, per tant, s'han posat en el mercat turístic diversos productes, alhora que han permès recuperar, tant per a les comunitats locals com per als visitants, diverses construccions, camins, productes agroalimentaris, tradicions culturals, fets històrics o festivitats. Tanmateix, i al marge de la cooperació, el disseny de molts d'aquests productes ha conduït en ocasions a una reinterpretació banal, mitificada i, fins i tot, falsa d'aquella base⁹ i a una «disneyficació» dels espais i/o dels destins. Segona, la promoció turística d'aquest espai, tant en relació amb aquells nous productes com amb els més tradicionals. Igualment, en ocasions apareix associada a aquestes dues estratègies una tercera, l'intercanvi i desenvolupament de coneixements tècnics i la formació professional. L'objectiu d'aquestes estratègies és —i generalment així s'especifica— el desenvolupament d'un turisme sostenible i de qualitat. En darrera instància es tracta de diversificar l'oferta turística, ampliar la població turista potencial i desestacionalitzar aquest sector, encara força dependent de les activitats esportives d'hivern (sobre les quals també s'han dut a terme alguns projectes).

L'èxit dels projectes desenvolupats, per contra, és desigual. Per una banda, la recuperació d'elements patrimonials per al seu ús turístic i la gestió i promoció de rutes sembla que han reeixit abastament, encara que resta molt a fer abans de formar un circuit completament transfronterer. Per altra banda, la promoció turística i l'avaluació i gestió del sector turístic encara són lluny d'assolir els seus objectius: la creació d'una marca turística única no ha sigut possible després de més de deu anys d'intents; ben al contrari, existeixen una marca francesa i diverses d'espanyoles; la promoció i informació en oficines i fires de turisme resulta limitada; i l'anàlisi i avaluació del sector és insuficient i, per tant, ineficaç.

En tercer lloc, un gran nombre de projectes han sigut cofinançats pel programa europeu INTERREG, sens perjudici d'altres opcions de finançament. En tot cas, cal tenir en compte que bona part dels projectes, per la seva naturalesa i finalitat (creació de nous productes, promoció, edició de materials...), requereixen una important inversió inicial. Així mateix,

predominen els acords entre estructures públiques i privades, reflex del compromís del conjunt dels agents territorials en el desenvolupament turístic i, en darrera instància, econòmic, social i territorial.

Per acabar, cal indicar que, més enllà dels objectius turístics, la cooperació transfronterera incideix en la superació de la divisió fronterera en aquesta àrea, en molts casos recuperant i restablint relacions transpirinenques històriques, i en d'altres creant-ne de noves.

6. Bibliografia

COUREAU, Florence (2004). *Coopération transfrontalière dans le domaine du tourisme. Quelles compétences?* Tolosa: Université de Toulouse-le Mirail [Memòria de recerca].

FABY, Holger (2006). «Tourism policy tools applied by the European Union to support cross-bordered tourism», a Helmut WACHOWIAK (ed.). *Tourism and borders: Contemporary issues, politics and international research*. Aldershot: Ashgate, p. 19-30.

GELBMAN, Alon; i Dallen J. TIMOTHY (2010). «From hostile boundaries to tourist attractions». *Current Issues in Tourism* [Londres], vol. 13, núm. 3, p. 239-259

HARGUINDÉGUY, Jean-Baptiste (2007). *La frontière en Europe, un territoire?: coopération transfrontalière franco-espagnole*. París: Harmattan.

MANCEBO, François (1999). «Museus de Cerdanya: instrumentalisation d'une initiative transfrontalière de valorisation du patrimoine», *Sud-Ouest Européen. Revue Géographique des Pyrénées et du Sud-Ouest* [Tolosa], núm. 5, p. 75-82

OLIVERAS, Xavier; Antoni DURÀ; i Markus PERKMANN (2010). «Las regiones transfronterizas: nuevas evidencias de la regionalización de la cooperación transfronteriza en Europa (1958-2007)», *Documents d'Anàlisi Geogràfica* [Bellaterra], vol. 56, núm. 1, p. 21-39

TIMOTHY, Dallen J. (1998). «Cooperative tourism planning in a developing destination», *Journal of Sustainable Tourism* [Londres], vol. 6, núm. 1, p. 52-68.

——— (2001). *Tourism and political boundaries*. Londres: Routledge.

——— (2006). «Relationships between tourism and international boundaries», a Helmut WACHOWIAK (ed.). *Tourism and borders: Contemporary issues, politics and international research*. Aldershot: Ashgate, p. 9-18

WACHOWIAK, Helmut; i Daniel ENGELS (2006). «Academic contributions on cross-border issues in tourism around the World. A commentary international literature bibliography», a Helmut WACHOWIAK (ed.). *Tourism and borders: Contemporary issues, politics and international research*. Aldershot: Ashgate, p. 149-265

ZIZALDRA, Isabel (2009). *Redes transfronterizas en turismo*. Girona: Universitat de Girona [Tesi doctoral].

Notes

- 1 Dallen J. Timothy, més que cap altre investigador, ha estudiat prolíficament la relació entre turisme, fronteres i regions transfrontereres, oferint la base conceptual per a la seva anàlisi i interpretació.
- 2 La CTP agrupa els governs d'Aragó, Catalunya, Navarra, Euskadi, el Llenguadoc-Rosselló, Migdia-Pirineus, l'Aquitània i Andorra.
- 3 La Confédération Pyrénéenne du Tourisme agrupa trenta-vuit estacions d'esquí i professionals del turisme dels Pirineus francesos, en associació amb els sis departaments i les tres regions pirinenques, l'Estat i la UE.
- 4 Pirinet agrupa les oficines de turisme de: Bertiz i Ochagavia, a Navarra; Jaca, Barbastre i Benasc, a l'Aragó; Vall de Boí, la Seu d'Urgell i Olot, a Catalunya; Urrugne, St. Etienne de Baygorry i Oloron Sainte Marie, a l'Aquitània.
- 5 Patrim agrupa vuit centres: el Château de Seix (Communauté de Communes du Canton d'Oust), el Musée Larrey (Beaudéan), la Maison des Sources (Mauléon-Barousse) i la Maison du Pastoralisme (Azet), a Migdia-Pirineus; l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu (Esterri d'Àneu), a Catalunya; i el Centro Santiago Ramón y Cajal (Ayerbe), el Centro del Agua (Albelda) i el Centro del valle de Hecho (Hecho), a l'Aragó.
- 6 L'Eurodistricte Català Transfronterer està constituït pel Conseil Général des Pyrénées Orientales, la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Girona i vint-i-dues administracions locals més (ajuntaments, *communautés de communes*, associacions d'alcaldes, consells comarcals, espais protegits...).
- 7 El CR-CBH és un organisme públic-privat integrat per les diputacions de Barcelona i Lleida, el Parc Natural del Cadí-Moixeró, els consells comarcals de la Cerdanya, el Solsonès, el Berguedà i l'Alt Urgell i seixanta-cinc empreses.
- 8 Sentiers Transfrontaliers Pyrénéens està integrat per vint-i-cinc empreses del sector turístic.
- 9 En aquest sentit, per exemple, es pronunciava l'historiador Carles Gascón en relació amb el Camí dels Bons Homes en la conferència «Els càtars a la Cerdanya» (Puigcerdà, 13 d'agost de 2011).